

SPRAAKWATER

INSTORTENDE ECOSYSTEMEN DOEN ONS NIETS... GOEDE KEUZEARCHITECTUUR WEL!

Anjo Travaille*

■ **Boeren en klimaatactivisten** – Met enige verwondering kijk ik terug op het boerenprotest en het klimaatprotest in oktober. Het boerenprotest leidde tot een filerecord door duizenden tractoren op autosnelwegen, rode kruizen werden massaal genegeerd, vuurwerk werd afgestoken, het OV in Den Haag werd geblokkeerd, hekken werden omvergereden, een monumentale provinciedeur in Groningen werd vernield, bevelen van agenten werden genegeerd en het binnenhof moest door het leger worden afgesloten. Twee weken daarvoor voerden een paar honderd klimaatactivisten actie door het bezetten van de Stadhouderskade en een week later de Blauwbrug in Amsterdam. Ze deelden flyers uit en ze zongen liedjes.

De boeren kregen en krijgen alle ruimte en steun en diverse politieke toezeggingen. De boeren kunnen rekenen op begrip van bestuurders, politie en van de bevolking. Agenten drinken koffie met de boeren en op de terugweg kregen de boeren gratis diesel van een pomphouder langs de A12. De klimaatactivisten konden rekenen op minder begrip. Ruim 200 actievoerders zijn in de cel gezet. De meesten kregen daarbovenop een boete van € 380. In straatinterviews van het AD tonen voorbijgangers veel begrip voor de boeren. Op exact dezelfde vragen aan dezelfde personen zeggen ze dat de klimaatactivisten eens een keer normaal moeten doen. Dit verschil in benadering zegt veel over hoe mensen in elkaar zitten. Mensen zijn niet zo goed in het waarborgen van een duurzame toekomst.

‘Hier en nu’ is voor hersenen veel belangrijker dan ‘Overal over een tijdje’

Waarom mogen boeren zoveel en klimaatactivisten zo weinig? Ik vermoed dat dat onder meer komt omdat boeren het hier en nu representeren. Klimaatactivisten maken zich zorgen over de planeet en de toekomst. Helaas kunnen onze hersenen niet veel met deze nuttige maar abstracte idealen. Rationeel gezien zouden we liever een gezonde planeet willen dan een stinkende woestijn. Toch kiezen we voor die stinkende woestijn omdat onze hersenen onbewust de korte termijn en het persoonlijk belang heel

belangrijk vinden. Wij kiezen graag voor de zekerheid van de korte termijn. We hebben liever nu €100 dan over een jaar €120. We eten graag calorierijk voedsel. Deze prikkel is de afgelopen 50.000 jaar succesvol geweest, toen voedsel schaars was. Nu is overal voedsel en leidt deze prikkel tot overgewicht.

Concrete persoonlijke ervaringen, hebben veel meer impact dan abstracte beelden van elders. Consumptie van melk, brood en eieren is concreet, persoonlijk en dicht bij terwijl een uitgestorven libelle of CO₂ in de atmosfeer vaag en ver weg is. De combinatie van lange termijn en abstractie leidt tot nog meer onverschilligheid in de hersenen. Soms zie je deze ongelukkige combinatie ook in de formulering van doelen, zoals ‘Nederland circulair in 2050’. Zoiets is niet relevant voor ons brein.

Onzekerheid en extremen negeren we het liefst

Als we onzeker zijn over wat we moeten doen, dan doen we het liefst niets. Onzekerheid wordt gevoed door een onduidelijk handelingsperspectief en door tegenstrijdige berichten. Landelijke en regionale overheden maken voortdurend tegenstrijdige keuzes over onze toekomst. Enerzijds een klimaatakkoord tekenen, anderzijds alles doen om Schiphol, Lelystad en Zandvoort te laten

* Anjo Travaille, Bureau Bovenkamers, www.bovenkamers.nl.

uitbreiden. Bestuurders weten dat stikstof al jaren de natuur vernietigt en gaan vervolgens de landbouw zoveel mogelijk stimuleren. De rijksoverheid zegt dat duurzaamheid belangrijk is maar voerde tegelijkertijd een rechtszaak tegen Urgenda. Daarmee krijgen burgers en bedrijven tegenstrijdige signalen en komen ze niet in actie.

We negeren onzekerheid en tegenstrijdige signalen. We negeren ook extreme gevolgen. Denk hierbij aan: Afgezetten benen op sigarettenpakjes; Dodelijke ongelukken door telefoongebruik langs de snelwegen in Duitsland en Klimaatscenario's waarin half Nederland overstroomt. Deze beelden zijn zo extreem dat onze hersenen zich er voor afsluiten. Deze beelden, hoe reëel en dramatisch soms ook, hebben daarom weinig effect voor de meeste mensen.

Betweters zijn vervelend, ook als ze gelijk hebben

Greta Thunberg sprak vorige maand de VN toe: 'Ecosystems are collapsing and all you talk about is money. How dare you'. Een indrukwekkende emotionele speech. Tegelijkertijd was er ook veel kritiek op haar bijdrage en vooral op haarzelf. Misschien is dat niet zo vreemd. Niemand vindt het leuk om terechtgewezen te worden. Zeker niet als het gaat om ons eigen gedrag dat wij heel normaal vinden en niet zo makkelijk kunnen veranderen. Zelf heb ik daar ook last van. Ik eet soms

vlees. 'Altijd biologisch', voeg ik er ter legitimatie graag aan toe. In gesprek met een vegetariër of veganist kan ik prima uitleggen waarom ik deze voor mij hele logische en verstandige keuze maak. Maar ik voel me ook ongemakkelijk omdat de ander me wijst op een tekortkoming of inconsequentie. Dat hebben we allemaal als we ons bedenken dat wij de natuur schaden als we vlees eten, spullen kopen, vliegen, autorijden, etc. Dan is het makkelijk om de boodschapper vervelend te vinden, of overbodig of onzinnig. Mogelijk geldt dat zelfs voor uw beeld van de auteur van dit artikel.

Bewustwording helpt niet echt

Iedere mens heeft in meer of mindere mate tegenstrijdig gedrag. Bewustzijn van de situatie helpt maar een heel klein beetje. Ons bewustzijn is niet de baas in de hersenen, dat zijn vooral onze emoties. Het bewustzijn maakt vaak na onze keuze een plausibel verhaal voor ons gedrag. Een mooi onderzoek in Groot-Brittannië liet zien dat milieuvriendelijke mensen de grootste CO₂ uitstoot veroorzaken. Van meerdere groepen mensen werd gekeken wat ze deden om hun alledaagse impact op het milieu te beperken. Hoogopgeleide wat oudere mensen isoleren hun huis en scheiden hun afval en hadden zonnepanelen. Maar tegelijkertijd vliegen zij ook verreweg het vaakst en het verst. Daarmee veroorzaken ze ruimschoots de meeste CO₂ uitstoot. Dat deze groep het meest en verst vliegt

heeft ongetwijfeld te maken met hun financiële middelen, het gedrag van anderen en met eerdere ervaringen. Maar kennelijk is milieu of duurzaamheid niet een belangrijke afweging voor hun handelingen, zelfs als ze zich bewust zijn van het probleem. Extra bewustzijn leidt in de praktijk zelden tot veel duurzamer gedrag.

Onderschat niet het belang van framing

Door voor- en tegenstanders worden toekomstige keuzes per ongeluk of expres geframed door er specifieke woorden bij te zoeken. In Amerika was de 'Estate tax' jarenlang algemeen geaccepteerd. 'Als je vastgoed kan erven, ja natuurlijk moet je dan belasting betalen'. De Republikeinen begonnen het anders te noemen en daarmee draaide de houding van politiek en publiek. Ze noemden het de 'Death tax'. Het beeld dat dit opriep was dat mensen al heel veel leed hebben, en dan moeten ze ook nog eens belasting betalen. In Nederland bepalen de gekozen woorden ook een deel van de impact, zeker in discussies over een duurzame toekomst. Hebben we het over 'Nutrienten en bestrijdingsmiddelen' of over 'Mest en gif'? Afkortingen halen alle ernst weg en maken het probleem abstracter. PFAS klinkt onschuldig. 'Kankerverwekkers in de grond' geeft een heel andere lading voor hetzelfde probleem. De waterschappen hebben in hun Muskusrattenbeheer gekozen voor de strategie: 'Terugdringing van de muskusrat tot aan de landsgrens'. Een handige framing voor iets dat je ook gewoon 'Uitroeiing van alle Muskusratten in Nederland' kunt noemen.

Oplossingen liggen in een slimme keuzearchitectuur

Ok, we zien dus dat mensen niet automatisch kiezen voor een duurzame toekomst kiezen. Of iets scherper aangezet: we zijn vooral gericht op automatische keuzes gericht op persoonlijk voordeel op korte termijn, waardoor we gegarandeerd maatschappelijk ellende hebben op langere termijn. Dat was vroeger geen probleem, maar tegenwoordig leidt dit tot mondiale economische, ecologische en humanitaire crises.

In de voorgaande alinea's zitten ook een aantal oplossingen verborgen. We zien dat mensen op allerlei prikkels reageren. Als we de maatschappij inrichten met de juiste prikkels, dan

zullen mensen massaal acties ondernemen die leiden tot een rooskleurige toekomst. Enkele voorbeelden:

- Maak doelen concreet en dicht bij: Vertaal 'Nederland Klimaatneutraal in 2040', naar 'In de Vogelenbuurt wekken we over twee jaar met zonnepanelen onze eigen energie op'.
- Zet interesse voor de gewenste handeling centraal, niet het abstracte idee erachter: Liever een goede fietsregeling voor woon werkverkeer dan een tragisch verhaal over klimaat, CO₂ en bewustwording.
- Gebruik de juiste framing: Liever 'Geld verdienen met energie besparen' dan 'Investeren in een duurzame toekomst'. Hiermee voorkom je dat mensen de pijn van de investering direct voelen.
- Wees geen betweter en laat mensen overtuigen door iemand die op ze lijkt, een veganist overtuigt nooit een barbecueer om een stap te zetten richting meer diervriendelijk of duurzaam. Een flexitariër heeft meer kans.
- Zorg dat duurzaam gedrag logisch en makkelijker is dan onduurzaam gedrag. In Amsterdam moeten mensen dankzij een initiatief van de Partij voor de Dieren een sticker op hun brievenbus plakken als ze reclamefolders willen ontvangen. Het duurzame gedrag is hier makkelijker gemaakt dan het niet duurzame gedrag door de default om te keren. Komend jaar zullen meerdere gemeenten dit voorbeeld overnemen.

Hoewel dit mooie aanknopingspunten zijn, is het nog wel een beetje wachten op de echte gamechangers zoals de vleestax, de vliegtax, CO₂ tax voor bedrijven en de zeecontainerschip tax. Het mag ook creatiever als het maar de juiste prikkels geeft: Een flexibele maximale snelheid afhankelijk van de CO₂ of Stikstofuitstoot van de auto? Voorrang in het ziekenhuis als je dagelijks fietst en gezond eet? Lagere belastingen en een betere prijs voor boerenproducten die duurzaam zijn geproduceerd? Of korting op je boete als je actie voert voor het voortbestaan van het leven op onze planeet? ■